

Csurgay Kálmán gyógyszerész élete és munkássága

Szmodits László

A XIX. század második felének egyik neves gyógyszerésze volt Csurgay Kálmán. Mindössze csak harmincnégy évet élt, mégis maradandót alkotott a közleményeivel, a Gyakornoki Tankönyvével és a Gyógyszerési Közlöny folyóirat alapító főszerkesztőjeként.

Életútja

Az Arad vármegyei Gyorokon 1858. XI. 22-én született. Apja, dr. Csurgay József (1819-1895) gyakorló orvos volt, aki a Pesti Tudományegyetemen 1854-ben szerzett orvosdoktori oklevelet, majd szemész és szülészeti diplomát is szerzett. Orvosi, egészségnevelési és néprajzi közleményeket írt gyógyító munkája mellett. A család öt gyermeke közül az Kálmán volt az első. A gimnáziumi tanulmányai öt osztályát Késmárkon elvégezve, 1873-tól két évig Lukács Ferenc Szabolcs vármegyei büdsszenttmihályi (ma Tiszavasvári) Magyar Korona gyógyszerertárában volt gyakornok. A gyakornoki vizsga letétele után a Gömör vármegyei jolsvai Arany Sas gyógyszerertárban volt segéd. Beiratkozott 1877-ben a Budapesti Tudományegyetemre, ahol 1879. VI. 3-án gyógyszerészi oklevelet szerzett. Még egyetemi hallgató korában belépett a Gyógyszerési Hetilap szerkesztőségébe, mint levelező, később már belső munkatárs, 1883-ban főmunkatárs lett, így hamarosan elsajátította a lapszerkesztés fortélyait. 1879 óta már számos cikke jelent meg a Gyógyszerési Hetilapban. Közben letöltötte az egyéves kötelező katonai szolgálatát. 1881-ben gyógyszerertári jogosítványt nyert a Baranya vármegyei Dunaszekcsőn. Azonban a gyógyszerertárát először bérbé adta, majd 1885-ben már eladta. Szintén 1883-ban jelent meg a „*Gyógyszerészeti tankönyv a gyakornokok számára*” című könyve. Ezt a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület ezer Ft-os különdíjban részesítette. A szakírói tevékenysége révén vetődött fel benne egy újabb gyógyszerészi szaklap alapításának a gondolata. Már nagyon jó gyakorlata volt a lapszerkesztés terén. Így alapította meg a Gyógyszerési Közlöny folyóiratot, amelynek az első száma 1885. III. 28-án jelent meg. Azóta ez a folyóirat 1944. december elejéig folyamatosan megjelent. 1886-ban megnősült. A felesége Bertalan Pál nyíregyházi gyógyszerésznek és a Bereg vármegyei luhi Margit forrás tulajdonosának, Róza nevű lánya volt. Boldog családi életük volt. Az asszony dr. Karlovszky Geyza gyógyszerész unokahúga volt. Bensőséges viszonyban volt még Clark Simon (1865-1922) gyógyszerésszel is. A lapszerkesztéssel együtt járó megfeszített munka fokozatosan aláásta az egészségét. Az állapota fokozatosan súlyossá fordult. Az orvos valamilyen agytumorra gyanakodott. Azonban nem várta meg a feltételezett daganat eloszlását, mert a félelmében, egy álmatlan éjszaka után megrendült idegállapotában 1892. II. 13-án önkézzel vetett véget az életének (1, 2).

Szakírói munkássága

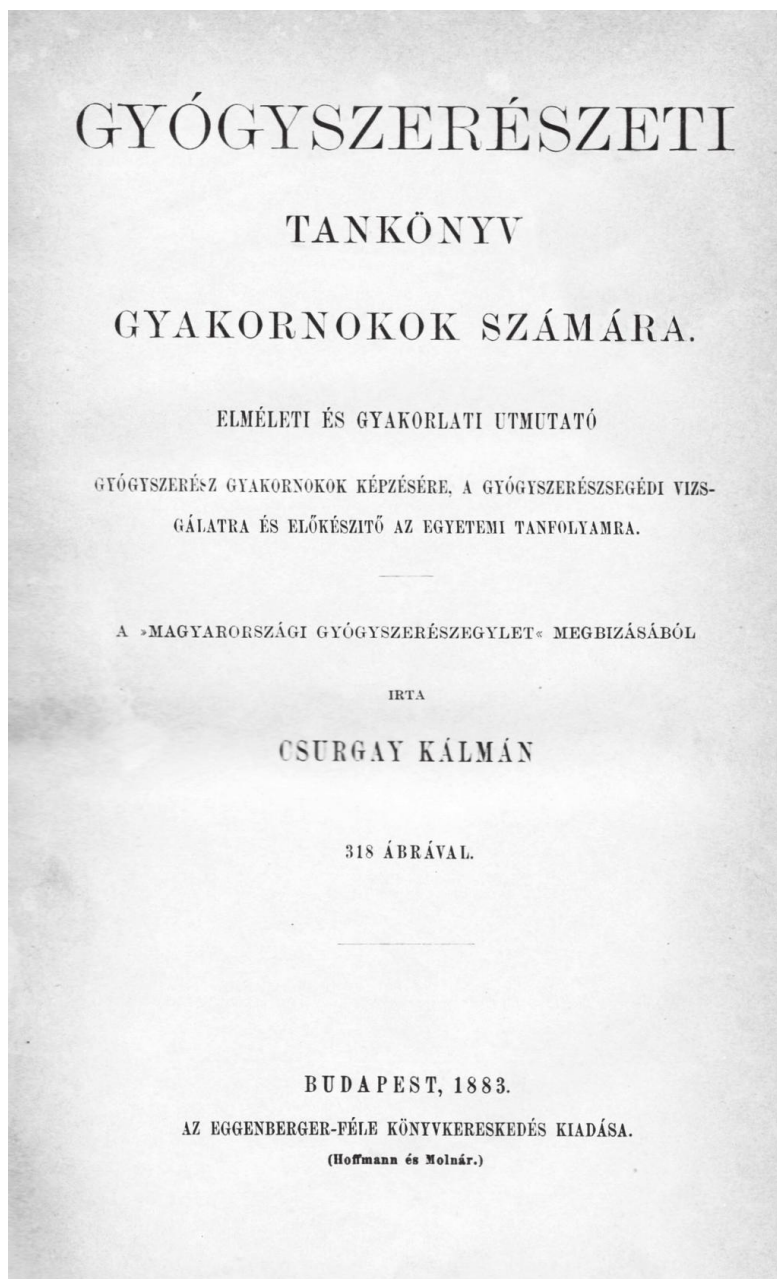
A publikációi két csoportba oszthatók: tudományos és szakmapolitikai közlemények. Tudományos cikkek már nagyobb számban jelentek meg akkor a szaklapokban. 1871. december. 4-én jelent meg és 1872. március 15-én lépett hatályba az I. Magyar Gyógyszerkönyv. Ez a tény is alakította a publikációs tevékenységét (3).

Közleményei

1. A felmangánsavas kálium alkalmazása térfogatos elemzéseknél. Gyógyszerési Hetilap, 19, 745-815 (1879).
2. A gyógyszerész, mint vegyész. Gyógyszerési Hetilap, 19, 822. (1879).
3. A magyar gyógyszerkönyv rendelkezéseinek magyarázata néhány fontosabb vegyi és gyógyszer-készítménynél. Gyógyszerési Zsebnaptár, 22-55 (1880),
4. A gyógyszerészek hadkötelezettségéről Gyógyszerési Hetilap, 20, 26 (1880),
5. A chemiában mily mérvű jártasság követeltessék meg a tyrocinális vizsgát tevő gyakornoktól. Gyógyszerési Hetilap, 20, 388 (1880).
6. A gyógyszerési könyvkiadó-vállalatról. Gyógyszerési Hetilap, 24, 241 (1884),
7. Társadalmi helyzetünk. Gyógyszerési Hetilap, 25, 4-151 (1885).

8. A gyógyszerárban a foglalkozásnál szem előtt tartandó szabályok. Gyógyszerészi Közlöny, 1, 21 (1885).
9. A gyógyszerészet hivatalos képviseltetése Németországban. Gyógyszerészi Közlöny, 1, 99, 110 (1885).
10. A gyógyszerészi kamaráról. Gyógyszerészi Közlöny, 1, 170 (1885).
11. A gyógyszerészi hitelezés és kisebb polgári perekben való eljárás. Gyógyszerészi Közlöny, 1, 349, 373 (1885).
12. Évi szemle. Gyógyszerészi Közlöny, 3, 21-184 (1887).
13. De nobis, sine nobis. Gyógyszerészi Közlöny, 3, 210 (1887).
14. Évi Szemle, Gyógyszerészi Közlöny, 4, 21-184 (1888).
15. Gyógyszertári jogok Németországban. Gyógyszerészi Közlöny, 4, 214, 282 (1888).
16. Új törvények és rendeletek. Gyógyszerészi Közlöny, 4, 720, 766 (1888).
17. Gyógyszerár-szabvány. Gyógyszerészi Közlöny, 4, 799 (1888).
18. Évi Szemle, Gyógyszerészi Közlöny, 5, 3-210 (1889).
19. A peremt. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 18, 34 (1889).
20. Dr. Lengyel Béla: Chémia. Könyvismertetés. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 108 (1889).
21. Post Festa. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 146 (1889).
22. Cognac árulása. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 179 (1889).
23. Véderőtörvény. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 202, 305 (1889).
24. Gyógyszertárink szaporítása. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 290, 356 (1889).
25. Italmérési jövedékről. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 450, 611 (1889).
26. Gyógyszerészek helyzete az egészségtannal és a bakteriológiával. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 657 (1889).
27. Orvos és gyógyszerész. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 673 (1889).
28. Külön gyógyszerészi osztály a belügyminisztériumban. Gyógyszerészi Közlöny, 5, 737 (1889).
29. A titkos szerek árulásáról. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 3 (1890).
30. Az osztrák kiképzési rendszabály. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 17 (1890).
31. A lefolyt évtized. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 34-259 (1890).
32. a gyógyszerészet külföldön 1889-ben. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 36, 147 (1890).
33. Az állatorvosok házi gyógyszerára. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 99 (1890).
34. Dr. Hintz György emlékezete. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 140 (1890).
35. A gyógyszerári kézieladás korlátozása. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 190 (1890).
36. A köztisztviselői minősítés és a gyógyszerészi nyugdíjintézet eszméje. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 273 (1890).
37. A protekció. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 290 (1890).
38. A magyarországi gyógyszerész egyesület közgyűlése. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 345, 362 (1890).
39. Függő kérdések. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 400 (1890).
40. A betegsegélyző pénztárak. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 681 (1890).
41. Nyugdíjintézetünk eszméje a megtestesülés előtt. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 729 (1890).
42. Nyugdíjintézetéről. Gyógyszerészi Közlöny, 6, 794 (1890).
43. Az állami közigazgatás és a gyógyszerészet. (1891).
44. A személyes jogok átváltoztatásáról. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 2 (1891).
45. Egy reformjavaslat. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 3 (1891).
46. Betegsegélyző pénztárak. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 17 (1891).
47. Egy reformjavaslat. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 80 (1891).
48. A gyógyszerészgyakornokok kiképzésére vonatkozó szabályrendelet revíziója. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 198 (1891).
49. Felhívás az alakuló nyugdíjintézet érdekében. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 320 (1891).
50. Helyzetünk. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 442, 458 (1891).
51. Az új egyetemi tanév küszöbén. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 490 (1891).
52. A mérgek eladásáról. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 585, 601 (1891).
53. A gyakornoki vizsgák eredményei. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 622 (1891).
54. Szomorú eredmény. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 634-667 (1891).
55. A gyógyszerészek esküjének megváltoztatása. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 698 (1891).

56. A gyógyszerészek szakosztálya a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlésén. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 764 (1891).
57. Több érdeklődést. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 796 (1891).
58. Két fontos ügy. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 814 (1891).
59. Az újév előtt. Gyógyszerészi Közlöny, 7, 829 (1891).
60. Az erős hatású gyógyszerek gyógyszerertári kiszolgáltatásának rendezése Németországban. 8, 1 (1892).

Gyógyszerészeti tankönyv gyakornokok számára (1883)

A dr. Felletár Emil és dr. Káta Gábor által írott, 1867-ben megjelent *Gyógyszerészi tudományok alapvonalai* című tankönyv már elfogyott és az I. Magyar Gyógyszerkönyv megjelenése után lassan elavult. Abban az időben még nagyon kevés magyar nyelvű gyógyszerészi szakkönyv volt elérhető hazánkban. A Magyarországi Gyógyszerész Egyesület 1880-ban egy pályázatot hirdetett meg egy újabb gyakornoki tankönyv megírására. A pályázók közül 1882-ben Csurgay Kálmán kapta meg a megbízást. A munkát egymaga teljesítette, amely 1883-ban jelent meg. A 720 oldalas könyve Bevezetésből, a Gyógyszerészi Műtánból (technológia), Természetтанból, Gyógyszerészi vegytanból, Növénytanból, Gyógyszer-ismeretből (drogok), Ásványtan-kristálytanból, Állatrendszertanból és tárgymutatóból állt. A Bevezetés a gyógyszer és a gyógyszerészet fogalmáról értekezett. A szerző nagyon helyesen rámutatott a gyógyszerészet tudományos jellegére. Abban az időben még a gyógyszerész elsősorban a gyógyszerertárban működött. Részletesen tárgyalta a gyógyszerertár berendezését és helyiségeit. Végül a gyógyszerertári helyes etikai követelményekkel (rend, pontosság, tisztaság) foglalkozott, ami a betegek jelenlétében is nagyon fontos volt.

Gyógyszerészi műtan fejezet

Ez a fejezet részletesen ismertetette a gyógyszerkészítés alapkövetelményeit, valamint a gyógyszerertári eszközöket és készülékeket. A gyógyszerészi alapműveleteket is megtaláltuk itt. Közöttük szerepelt még a kristályosítási és a kicsapási kémiai művelet is. A részletes fejezetben előbb a laborálással készült gyógyszerekkel foglalkozott: tinktúrák, kivonatok, gyógy-ecetek, gyógyborok, szirupok, mézek, tapaszok, kenőcsök, viaszok, főzött olajok, linimentumok és szappanok.

A receptúra gyógyszerformái: mixtura, oldat, főzet, és forrázat, emulzió, nyákok, nyelet (Electuarium), porkeverék, pilula, bólusz, pasztilla, teakeverék, végbélkúp. Tárgyalta a tűzveszélyes és maró anyagokat. Az orvosi recept minden kellékét is rögzítette. Foglalkozott a gyógyszerek ismételtetésével. A mérlegekkel kapcsolatban említette meg a súlymértékeket. Ezért összehasonlító táblázatot közölt a tizedes mértékrendszer és a régi orvosi mértékrendszer átszámításával. Végül a taksálás szabályait rögzítette táblázatos példákkal.

Kémiai fejezet

Csurgay könyvének a kémiai része ennyi idő után már magyarázatot igényel. Abban az időben még ismeretlen fogalmak voltak az atomelmélet, a vegyülés alapjai, az elektron- és ionelmélet, az elektrolitos disszociáció és a reakció-kinetika alapjai. A vegyületek létrejöttének a magyarázatára vezették be 1852-ben a vegyérték fogalmát. A XIX. század második felében már többen feltételezték, hogy az oldatokban a molekulák valamilyen módon elektromos töltésű részecskékre bomlanak. Erről 1858-ban Johann Wilhelm Hittorf (1824-1914) az elsők között publikálta a nézeteit. Than Károly (1834-1908) professzor már ionokban adta meg a vízelemzéseiben az alkotórészek mennyiségét. Ezt 1865-ben a Gyógyszerészi Hetilapban tette közzé (4). Arrhenius (1859-1927) pedig 19 évvel később, 1884-ben írta meg az első tanulmányt az elektrolitos disszociációról. Than professzor később felismerte, hogy az ő javaslatát indokolták meg Arrhenius erényei. Wihelm Ostwald (1853-1932) 1894-ben is javasolta az analízisek eredményeinek az ionokban történő megadását. Ő akkor még nem tudott Than Károly korábbi 1865. évi javaslatáról. Később erről értesülve, elismerte 1904-ben a kiváló magyar kutató prioritását. Ostwald kiegészítette az elektrolitos disszociáció ionelméletét és már vizsgálta az elektrolitok vezetőképességét. (5, 6).

A tankönyvben a következő fogalmakkal találkozunk: vegyületi súlyarányok, vegyérték, egyenérték, vegyi jelleg (savak, lúgok), gyökök, szerkezeti képletek és a kémiai elméletek. A könyv az atomsúly paránysúlynak nevezte, a molekulásúlyt pedig egész még számokban, tömegsúlyként adta meg (7).

A kötet több kémiai számítási feladatot is tartalmazott. Azonban ezek között volt egy hibás példa is, ami nem megy végbe: mennyi kénsavas rezet kapunk 1 kg rézből? Ez a folyamat nem megy végbe, mert a réz a hidrogénnél negatívabb fém. Salétromsavra, mint oxidálószere is szükség van az oldódáshoz (8). A Vegytani fejezet végén már tárgyalta a minőségi kémiai analízist. Az elővizsgálatok között megemlítette a lángfestést és külön színképelemzést. Carl Remigius Fresenius (1818-1897) vegyész, aki gyógyszerész-gyakornokként kezdte a pályáját, már 1841-ben megjelent a minőségi, majd 1846-ban a mennyiségi kémiai analitikai könyve. A minőségi analízist a magyar Say Móric lefordította és 1868-ban

kiadta. Azonban az első mennyiségi kémiai analitikai könyv magyar nyelven csak 1896-ban jelent meg dr. Lengyel Béla egyetemi tanár kiadásában.

Növénytan, Farmakognózia fejezet

Az Általános Növénytan fejezet ismertette a növények alaktanát és morfológiai bélyegeit. A növényi sejtek, a levelek, a rügyek, a virágzatok, a magok és termések fajtáit írja le a szerző. Röviden bevezet a növényélettanba és a növények szaporodását tárgyalja. Részletesebb a Növényrendszertani fejezet. A Gyógyszerismeret (Farmakognózia) ismerteti a drogokat (gyökerek, kérgék, fűvek, levelek, virágok, termések, magvak). Sajnos innen kimaradtak a drogok hatása. Azonban felsorolta a belőlük készült galenikumokat. A mézgákat, a gyantákat, a balzsamokat, a tejnedveket, az illóolajokat és a zsíros olajokat is megtalálhatjuk a hatásuk nélkül. Az Állattani fejezet csak a gyógyszerészet szempontjából fontos fajokra terjedt ki. A gyűrűs férgek között szerepeltek már a nadályok (pióca), de hatás nélkül. 1879-ben jelent meg dr. Balogh Kálmánnak (1835-1888), a Budapesti Tudomány egyetem Gyógyszertan tanárának „A Magyar Gyógyszerkönyv kommentárja” című 1180 oldalas műve (9). Ennek alcíme volt: Gyógyszertani kézikönyv. Ez a munka nagyon részletesen ismertette az I. Magyar Gyógyszerkönyv hivatalos és az V, Osztrák Gyógyszerkönyvből át nem vett gyógyszerek hatásait. Csurgay könyve 2011-ben reprint kiadásban újra megjelent „Gyógyszerészet” címmel háromszáz számozott példányban a FAX2011 Kiadó Kft gondozásában.

Gyógyszerési Közlöny

A XIX. század második felében Magyarországon a lapkiadás már üzleti vállalkozás volt. A folyóirat első száma 1885. III. 28-án jelent meg Csurgay Kálmán szerkesztésében. A folyóirat nyitó oldalán alcímként jelent meg: „*Hetilap a gyógyszerészet tudományos céljai és közérdekeinek előmozdítására*”. Az újabb célkitűzése az volt, hogy az új gyógyszerészi folyóirat a gyakorlati gyógyszerésztudomány fejlődését mutassa be az újabb szakmai közlemények alapján. A hetente megjelenő lap rovatai voltak: Hivatalos, Egyleti Hírek, Vezér-cikkek, Tudományos közlemények, Irodalom, Kereskedelmi közlemények, Tárca, Vegyesek, Szerkesztői levelező, Nyílttér, Hirdetések. A kiváló és előrelátó élet szemléletével a folyóiratban helyet adott még a társadalmi kérdéseknek is. 1885-ben több folytatásban írt a „Társadalmi helyzetünk” címmel. Így a szociális helyzetet feltáró írások akarva-akaratlanul összefüggésben álltak a gyógyszerészettel. Ez akkor is így volt, ha ezek a cikkek a laikus, vagy a szociológus számára érdekes adatokat kínáltak. Egy gyógyszerertárban az emberi szolidaritás elengedhetetlen volt a betegekkel való foglalkozásban. Mindig a közvélemény oldaláról indult ki. Azt akarta elérni, hogy a laikus álláspontot mindig egy tudományosabb értelmezés váltsa fel. „A betegek legnagyobb része nem tudja, hogy a gyógyszerertár közegészségügyi intézmény. A gyógyszerészt pedig csak kereskedőnek tekinti. A betegek csak a külsőségeket látják a gyógyszerertárba lépve, mert nem tekinthetnek be a laboratóriumi munkálatokba és a gyógyszerellenőrzés kötelező kémiai vizsgálataiba” (2).

A tudományos rovat gyakori cikkírói voltak: Karlovszky Geysa, Réthy Béla, Rozsnyay Mátyás és Than Károly. Az 1892. évi 3. számtól lett a lap főmunkatársa, Winkler Lajos tanársegéd, a későbbi professor. Kende István segédszerkesztővel együtt alakították ki hárman a lap irányvonalát és a nyomdai tükrét. A folyóirat érdekvédelmi célt is szolgált, mert rendszeresen tudósított a Magyar országi Gyógyszerész Egyesület értekezleteiről és évente tájékoztatót a hazai gyógyszerészet helyzetéről. A munkássága révén egy nívós szakmai folyóirat került a gyógyszerészek kezébe. A Gyógyszerészi Közlöny kritikusabb és kevésbé volt elfogult a laptárs, a Gyógyszerészi Hetilap konzervatizmusával szemben. A szerkesztőség adta ki a Gyógyszerészek Évkönyvét. Ez a tárgyévi naptáron kívül számos nagyon hasznos szakmai tudnivalót tartalmazott. Ismertette az aktuális gyógyszerészi rendeleteket. Leköszölte a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület és a területi szervek vezetőinek a jegyzékeit, az egyéb gyógyszerészi intézmények személyi adatait, az ország gyógyszerertárait a tulajdonosok és bérlők neveivel, valamint a gyógyszerészi oklevelet nyert kollégák névsorát (2).

Összefoglalás

Természetes, hogy kiválóan akart munkálkodni. De jellemző volt rá a mindig újat kereső, örökké vívódó nyughatatlan természet. A páratlan tenni akarás és a szellemi erőfeszítése tette őt naggyá. Jó magot vetett el, amely szárba szökken és nagyon jól megerősödött. Nagy kár volt a gyógyszerész társadalom számára korai elhunytá. Az utókor mindenkor nemes feladata, hogy megőrizzük a neves gyógyszerészek emlékét. Így őrizzük meg őt is az emlékezetünkben.

Irodalom

1. Baradlai János, Bársony Elemér: A magyarországi gyógyszerészet története. I. kötet, Budapest, 408-410 (1930).
2. Fazekas Árpád: Csurgay Kálmán Gyógyszerészi Közlönye. Historia Pharmaceutica, Orvostörténeti Közlemények, Supplementum, 9-10. Budapest, 141-146 (1977).
3. Matolcsy Miklós: Könyv és irodalmi gyűjtemény magyarországi gyógyszerészi munkákról. 1578-1909. Budapest, 11-12, 133-134, 204, 235 (1910).
4. Than Károly: Az ásványvizek vegyelemzése összehasonlítással. Gyógyszerészi Hetilap, 4, 33, 81, 97 (1865).
5. Szabadvány Ferenc: Than Károly. A múlt magyar tudósai. Budapest, 73-79 (1972).
6. Dr. Balázs Lóránt: A kémia története. Budapest, I. kötet, 562-563 (1996).
7. Horváth Judit Kornélia, Horváth Dénes: Gyakornokok részére írott Gyógyszerészeti tankönyv kémiai részének elemzése több mint egy évszázad távlatából. Gyógyszerészet, 51, 10, 628-632 (2007).
8. Csurgay Kálmán: Gyógyszerészeti tankönyv gyakornokok számára. Elméleti és gyakorlati útmutató. Budapest, 333 (1883).
9. Balogh Kálmán: A Magyar Gyógyszerkönyv kommentárja. Gyógyszertani kézikönyv. Budapest, (1879).